

## Somló Bódog és a büntetőjog

### I. BEVEZETÉS

Szegvári Katalin írja, hogy „a pozitívizmus és a szociológia ikerszülettje a forradalom utáni győztes polgári társadalomnak”.<sup>[1]</sup> A 19. században eltűnt a természetjogi felfogás, és a tudományok immár a megfigyelésre és tapasztalatra épültek, azaz pozitívvá váltak. A természettudományok megerősödésével egyúttal a társadalmi jelenségek felé is jóval nagyobb figyelem irányult. Ekkor született meg a szociológia, mint önálló tudományág. A pozitivistá szociológia megalapítója Comte francia filozófus, szociológus.

Szegvári szerint összefonódik a pozitívizmus és a szociológia. „A két szellemi irányzatnak, melyet azonos társadalmi körülmények hívtak életre, természetes az egymással való kapcsolata. A pozitivistá filozófiai szemlélet áthatja a szociológiát, s az alig megszületett új tudomány magán hordja a pozitivistá filozófia ismertető jeleit: a spekulatív filozófiával való leszámolást, a természettudományos szempontok és módszer alkalmazását.”<sup>[2]</sup>

A pozitivistá szociológia a jogtudományt is jelentősen érinti, sokan immár szociológiai szemszögből vizsgálják a jogot is. Az evolucionizmus, a természettudományi analógiák megjelentek a jogbölcselet területén is. A természetjoggal szemben pozitív jogtételek képezték az alapját annak az absztrakciónak, amely révén kidolgozták a valamennyi jogrendszert jellemző jogintézményeket.

### II. A HUSZADIK SZÁZAD CÍMŰ FOLYÓIRAT

A 20. század első éveiben a magyar tudományos élet is forrongott, az új tanokat, eszméket a magyar folyóiratok is közzétették. A legkonzekvensebb módon a *Huszadik Század* tette ezt. Spencer így köszöntötte az új folyóiratot: „Örömmel értesültem, hogy egy olyan folyóiratot szándékoznak kiadni, a mely különleges céljául tűzte ki a társadalmi kérdésekre vonatkozólag a rationalis — azaz tudományos — eszmék terjesztését. A társadalmat úgyszólván mindezideig mesterséges csinálmánynak és nem fejleménynek tartották. Egyáltalán nem ismerték fel a társadalmi jelenségek természetes rendjét, hanem hallgatagon mindig feltételezték, hogy a társas élet tüneményeinek rendjét kormányzati cselekmények szabják meg. Kétségtelenül nehéz dolog lesz honfitársaikat e kérdésben felvilágosítani. Bármint legyen is, a magam részéről csak

[1] Szegvári, 2004.

[2] Szegvári, 2004.

melegen üdvözölhetem törekvésöket és kivánom, hogy példájokat másutt is kövessék. Igaz hívük Spencer Herbert.”<sup>[3]</sup>

Magnaud, a jó bíró előadásának írásos változatát is lehozta a *Huszádik Század*. A szerkesztő, Jászi Oszkár a következőket fűzte az előadáshoz. „A Párisi Szociológiai Társaság a közelmúltban vitákat rendezett a társadalmi típusokról. Ezek során a bírák szociális helyzete és feladata is megbeszélés tárgyát képezte. Erre az eszmecserére meghívták többek között Paul Magnaud képviselőt, a Château-Thierry törvényszék volt elnökét, kit Franciaország népe a jó bíró nevével tisztelt meg, mivel híres ítéleteivel sokszor megdöbentette az osztályigazságosság embereit. Ennek a nemes és úttörő férfiúnak véleménye oly érdekes, hogy egész terjedelemben bemutatjuk itt olvasóinknak, hisz a magyar bírói gyakorlatnak ugyancsak nagy szüksége volna az ilyen jó bírakra.”<sup>[4]</sup>

A *Huszádik Század* helyet adott a vitáknak is, a különböző nézetek ütköztetésének. Löw Loránt például nem a legnagyobb lelkesedéssel beszélt a társadalomtudományok háttérbe szorításáról: „...a pozitív, az exakt tudományok, vagy a mi ezzel Comte szemében egyértelmű, a természettudományok a mindenség összes problémáit megoldják. A természettudomány meghódította a mindenséget. Tárgya immár nemcsak az, a mi addig is tárgya volt a természettudományi munkának, hanem tárgya a társas élet is. Mert a társadalom pozitív megismerésének ugyanazok a feltételei, mint a természet megismerésének.”<sup>[5]</sup>

Míg a korabeli tudósok jelentős része Európában és Magyarországon egyaránt hitt abban, hogy a természeti törvényeknek teljes egészében megfeleltethetők a társadalmi élet törvényszerűségei, addig Löw kételkedik ebben. „Ezért nincs külön elvekre szükségünk, a mikor a társadalmat szervezni akarjuk, úgymond a 18. század: a társadalom tanuljon a természettől. Ezért nincs külön módszerre szükség, mikor a társadalmat tanulmányozni akarjuk, így folytatja a 19. század: a társadalomtudomány tanuljon a természettudománytól.” Löw talán megérezte, hogy milyen elhajlásokat, szélsőségeket eredményezhet a természettudományok mindenre kiterjesztése.

Méray-Horváth a *Huszádik Században* publikálta elméletét, amely szerint a társadalom anyagcsere-egység, az egyén pedig a sejttel azonos. „Ezentúl minden kulturszervezetben egy a földön fekvő óriási lényt, egy állat-fiziológiai teremtményt kell látnunk; hol az emberi individuumok mint sejtegyeségek élnek; a mely úgy fekszik itt, mint állati szervezet és így él; fiziológiai törvények szerint éli kulturkorszakokon át tartó életét; fiziológiai fejlődés folyamatából keletkező, teste nő, életképessége tetőpontját éri el, azután elmúlnak indul, és ezalatt magából egy új önálló életet nemz. Bár a fiziológiai állati testek alacsony fejlődési képleteinek fokán áll még ez az élet, de azért mégis fiziológiai természetű élet.”<sup>[6]</sup>

Nagyszámú írás jelent meg az eugeniáról is. Madzsar József például így nyilatkozott a fajnemesítésről: „A kultúra fejlődésének és a fajtisztulásnak ellenkező irányban haladó folyását felismerte már Plátó is, aki nyomatékosan utal az állattenyésztők

[3] Spencer köszöntője. *Huszádik Század* 1900. I. évf. I. kötet 1. oldal.

[4] Jászi Oszkár a *Huszádik Század* 1907-ben megjelent nyolcadik évfolyamának XV. kötete 544–547. oldalán hozta le Magnaud előadásának írásos változatát.

[5] Löw, 1905, 489–508.

[6] Méray-Horváth, 1902, 28.

példájára és az államból az alkalmatlanoknak eltávolítását, száműzését követeli. Ide kell nekünk is visszatérnünk.” A sterilizáció jogáról a korabeli Európában is születtek publikációk. Madzsar így folytatja okfejtését: „Ha a mi álhumanizmusunk tiltakozik a modern Taigetos és a fegyenc-kolóniák ellen, ha a szelekciót az emberi társadalomban jogaiba többé vissza nem állítjuk, célul legalább azt kell kitűznünk: megakadályozni az alkalmatlanok szaporodását, az alkalmasokét pedig elősegíteni. Ez a néhány szó természetesen a feladatoknak egész komplexumát öleli át. Ha az államnak joga van valakit megfosztani szabadságától, sőt életétől is, kétségtelenül joga van sterilizálni is, különösen amikor ezt az egyénre nézve minden kellemetlen következmény nélkül megteheti.”<sup>[7]</sup>

Természetesen a folyóirat nem csak a fenti szélsőséges írásokat jelentette meg. A tanulmányok, szemlék, jegyzetek javarésze kiemelkedő volt újszerűsége és tudományos igényessége révén.

Búza László például a női bűnözéssel foglalkozott, megállapítva, hogy azok szociális helyzete indokolja a kisebb kriminalitást.<sup>[8]</sup> 1905-ös adatokat ismertetve arra következtetésre jut, hogy a nők 30 éves korukig kevesebbet bűnöznek, 30 éves koruk után azonban jelentékenyen el kezd emelkedni a női büntettek száma. A nagyvárosokban a nyomor, az anonimitás, a sok bűnalkalom növeli a női bűnözők arányát is.

Weiss Jenő a büntetőjogi dogmatikához szól hozzá a *Huszedik Század* hasábjain. A természettudományok és a változóban levő társadalomtudományok erőteljes hatásáról ír. „S ugyanígy vagyunk egy csomó más kérdéssel is. Hisz még azok is, a kik talán túlságosnak találják, hogy ily széles alapok ismeretét tartjuk szükségesnek, hogy a büntetőjog vitájában állást foglalhassunk, kénytelenek beismerni, hogy a biológia és pszichológia forrongó kérdései nagyon befolyásolják az ő köreiket.” Véleménye szerint az új ismereteket hasznosítani kell, aminek következtében hatékonyabb lehet a büntető igazságszolgáltatás is. „Büntetési tételeink megállapítása és a dogmaticus büntetőjog vitája ezen megállapítások helyessége tekintetében, a konkrét büntetés individualisáló megszabása és az azokra befolyást gyakorló tényeknek alapos mérlegelése, a progressív büntető-rendszer, a halálbüntetés körüli vita, a visszaesés és elévülés intézménye, mind-mind bizonyítékai annak, hogy büntető törvényünk az embert mint alakítható, nevelhető, fejleszthető anyagot kezeli.”<sup>[9]</sup>

Saad József a *Huszedik Századot* méltatja, amely a szociológiához fűzött nagy várakozások jegyében jött létre, s ma már vitán felül álló művelődéstörténeti érték: a múlt század egyik korformáló jelentőségű szellemi nagyvállalkozása. „Ez a folyóirat az első modern társadalompolitikai szemle. Stílusát, szellemiségét, témaválasztásait és kérésfelvetéseit lehetett kedvelni, vitatni, elvetni. Meghaladni is lehetett: társadalomtudományi és -szemléleti naturalizmusa indulása után nem sokkal, a tízes években pedig — a ’vasárnaposok’ szellemtudományi orientációja mellett — végképp anakronisztikussá vált. Mint mintát és mércét azonban megkerülni nem lehetett. Az utána jövő társadalompolitikai folyóiratok évtizedeken át — politikai, világnézeti beállítottságtól

[7] Madzsar, 1910, 117.

[8] Búza, 1908, 16.

[9] Weiss, 1901, 113.

függetlenül, ha a színvonalas, tájékozott és olvasmányos közérdekű közlemények periodikái voltak, valamiképpen mind a Huszadik Század nyomdokain haladtak.”<sup>[10]</sup>

### III. SOMLÓ BÓDOG, A TÁRSADALOMTUDÓS

Somló Bódog egyike a *Huszadik Század* c. folyóirat megalapítóinak illetve aktív résztvevője a Társadalomtudományi Társaságnak. A Társadalomtudományi Társaság feladatáról így vallott: „Az utóbbi időben különböző oldalról és egyre sűrűbben nyilatkozott meg a szükséglet a társadalomtudomány kellő szervezettel, képvisellel ellátására. A társadalomtudományok iránti érdeklődés nagyméretű s egy korban sem vitt olyan szerepet, mint napjainkban. Nem volt még kor, amelyben annyira átéreztek volna, milyen óriási feladatok előtt áll a társadalomtudomány... Kapcsolatos ezzel az a másik tény, hogy a gyakorlati társadalmi törekvések is rendkívül kiterjedt köröket érdekelnek és foglalkoztatnak. A szociálpolitikai feladatok napjainkban nemcsak a törvényhozás feladatainak szolgálatát egy folyvást növekvő részét, hanem mindennemű társadalmi kérdések, szociálpolitikai mozgalmak, új társadalmi berendezések és javítások magának a társadalomnak érdeklődését is állandóan foglalkoztatják.”<sup>[11]</sup>

Somló pályáját két jelentős korszakra szokás osztani. Az első időszakra a szociológiai érdeklődés a jellemző, a második korszakában jogértéktani, joganalitikai kérdésekkel foglalkozott.

Harmincéves korában nagy vihart kavart egy írásával. Spencert követve evolucionista elveket vall, amely annyira felháborítja kollégáit, hogy parlamenti interpelláció is elhangzik ügyében. A *Huszadik Század* szerkesztősége, amely megjelentette írását, szükségét érzi nemzetközi szaktekintélyek támogató véleményét beszerezni. Így állnak ki mellette például C. Lombroso, B. Croce és S. Webb.<sup>[12]</sup>

1903-ban jelenteti meg *Állami beavatkozás és individualizmus* c. munkáját. Ebben leszögezi, hogy minden szociológiai kutatás alfája, hogy az emberből kell kiindulnia. Tévesnek tartja azt a felfogást, amely a társadalmat a társadalom egészéből próbálja megmagyarázni. Darwint méltatja, amikor arról ír, hogy az ő tudományos megállapításai óta a szociológus azt is látja, amit Darwin előtt egyetlen jogász sem láthatott: „hogy mily kérlelhetetlenül függ a szuverén akarat a természetes kiválasztástól.”<sup>[13]</sup>

A társadalom életébe való állami beavatkozás szükségességét azzal is magyarázza, hogy az alkoholisták, a csavargók és a bűnözők által okozott kár sokakra kiterjed. Az állami reagálásnak nem elégséges eszköze a büntetés, a társadalom többi tagját meg is kell védelmezni. „Az egészségesekeket, a jókat meg a tanultakat védjük meg tehát akkor, amikor a csavargó gyermekeket nem engedjük át sorsuknak, amikor nem engedjük meg, hogy ellenségeinkké fejlődjenek, nem hagyjuk, hogy a tanulatlanok utódjai tanulatlanok maradjanak...”<sup>[14]</sup>

[10] Saád, 2001, 18.

[11] Szegvári, 2004.

[12] Nagy, 1981, 63.

[13] Somló, 1905, 62.

[14] Somló, 1905, 97.

A biológiai determinizmus mellett a szociológiai determinizmust is hangsúlyozza. „Miként öntudati állapotaink csak kísérő jelenségei az élet összes fizikai folyamatainak (nem is csak valamely külön idegfiziológiaiaknak) úgy a szociális öntudati állapotok is csak kísérő jelenségi ama fizikai folyamatoknak, amelyek a fiziológiaikon túlmenőleg az egyének bizonyos csoportját az anyagcsere-rendszer egy természetes egységébe foglalják. Azok a társadalmi tünetnyek, amelyek öntudatosak, mint pl. a házasság, a bűntettek, az öngyilkosságok egészen ugyanolyan törvény-szerűséget mutatnak, mint azok, amelyek öntudatlanok, mint pl. a természetes halálozások, a nemek aránya stb.”<sup>[15]</sup>

#### IV. A BÜNTETŐJOG BÖLCSELETE

A büntetőtörvénykönyvnek a cselekedetek értékét nem szabad pusztán a fennálló társadalomra való tekintettel megítélnie, hanem azt az értéket kell alapul vennie, amely azoknak a társadalom állandó céljai szempontjából jut — vallotta Somló és ez a hitvallás egész büntetőjogi bölcseletét áthatja és meghatározza.

Somló hangsúlyozza, hogy a tudományt abban az esetben lehet művelni, ha döntünk a szabad akarat, illetve a determinizmus között. „...ha tudományt akarunk csinálni, akkor nincs más választásunk, mint a determinizmus alapjaira helyezkedni” — vallja. Természettudományos megközelítését jelzi az is, hogy kísérleti igazolást keres hipotézisére: „Hogy az akarat mennyire nem szabad, az kísérletileg is igazolható. Már 10 gr. tiszta alkohol, tehát egy olyan kis mennyiség, amely 1/20 liter bornak, vagy 1/4 liter sörnek felel meg, kimutathatólag befolyással van az idegrendszer működésére. Egy kis ópium is hatással van az akaratra.”<sup>[16]</sup>

Somló áttekinti a büntetett okait, az emberi szervezeten belüli és azon kívüli okokat különböztet meg. Az emberi szervezeten belüli okok között a testi és lelki tényezőkről ír. A szervezeten kívüli okokat fizikaira és szociálisra osztja. A szociális okok közt a gazdasági, nemi, műveltségbeli okokat, valamint az alkoholt sorolja fel.

Végző megállapítása szerint antropológiai okok, fizikai viszonyok és gazdasági körülmények kölcsönhatása dönti el, hogy valaki bűnözővé válik, vagy sem. Épp ezen okok miatt nem beszélhetünk Somló szerint szabad akaratról sem, hisz „az antropológiai, gazdasági és fizikai okok hármas csoportja szabja meg, hogy az egyén akaratit elhatározása mire irányuljon”.<sup>[17]</sup>

Somló a helyes büntetőjog elveit keresi, amikor a büntetőjog célját határozza meg. A büntetőjog célja megakadályozni a bűntetteket és megvédelmezni a társadalmat. „a környezethez minél jobban hozzáalkalmazkodott emberek minél nagyobb száma”, másképpen szólva „a lehető legnagyobb szám lehető legnagyobb boldogsága” a végső cél, amire a büntetés szolgál.<sup>[18]</sup> A büntetés célját el lehet érni az elrettentéssel illetve a büntettesek javítása, ártalmatlanítása és kiválasztása útján.

[15] Somló, 1907, 213.

[16] Somló, 1906, 68.

[17] Somló, 1906, 64.

[18] Somló, 1906, 81.

Hangsúlyozza Somló, hogy a büntetés csak az egyik eszköz a bűnözés elleni küzdelem során. Egyetértőleg idézi Lisztet, aki arról beszél, hogy aki a büntett ellen küzdeni akar, annak ismernie kell a büntettet; tanulmányoznia kell azt, nem mint fogalmi absztrakciót, hanem mint jelenséget, mint a társadalmi és az egyéni élet eredményét.”<sup>[19]</sup>

A büntettesek osztályozása segít a megfelelő állami reagálásban. Számon kell tartani az abnormis bűnözőket, a visszaesőket és azokat, akik szociális körülményeik hatására követnek el bűncselekményeket. „Ritkán találunk a született gonosztevőnek oly kifejezett típusára, aki még a legkedvezőbb szociális milieu dacára is feltétlenül büntetessé válnék. A szociális körülmények legcsekélyebb kedvezőtlenége azonban már elégséges hozzá, hogy az ilyen természet kibontakozzék. Az első viszontagság, munkanélküliség vagy egyéb nehézség már megtöri az ilyen egyén ellenállását és a büntett felé tereli.”<sup>[20]</sup> Egy igazságosabb társadalmi rend lenne alkalmas szerinte a bűnözés csökkentésére. Ma már tudjuk, hogy elképzelései a társadalmi egyenlőségről, a korabeli gazdasági rend eltörléséről utópisztikusak voltak, ám jó szándékához, altruizmusához nem férhet kétség.

Piklert követi, amikor azt javasolja, hogy a büntetések aszerint alakuljanak, hogy a büntettes a bűnelkövetők melyik osztályához tartozik. A halálbüntetésről azt írja a tőle megszokott őszinteséggel, hogy „egyike a legocsmányabb büntetési módoknak”.<sup>[21]</sup> A határozott ideig tartó szabadságvesztés büntetés esetében hiányolja a bűnelkövetők megkülönböztetését aszerint, hogy beszámítási képességgel nem rendelkező abnormis személyek, belátási képességgel rendelkezők vagy éppen visszaesők. Aschaffenburgot idézi, aki szerint a börtön a bűn főiskolája. Krihnével is egyetért, amikor az azt írja, hogy a büntettes a börtönben államköltségen nyer további kiképzést.<sup>[22]</sup>

Ilyen víziót fest a büntetőjogról: „Világos célkitűzések és a tudomány segítségével megállapított eszközök fogják jellemezni a jövő büntetőjogát. A kriminálstatisztika, a kriminálanthropológia, a szociológia, a biológia, a pszichológia... hatalmas fegyvertárából fog kikerülni mindenik tétele.” A helyes jogot keresve eljutott a helyes büntetőjogig, jogbölcselekként a legjobbat kívánta kora társadalmának. Munkássága második részében már csak jogfilozófiával foglalkozik, az etikát az erényt kutatja és mint naplójából kiderül mindennapjaiban is az igazság és erény keresésének él.

## V. SOMLÓ A JOGI OKTATÁS REFORMJÁRÓL

A jogi oktatás színvonalát is a szívéen viselő Somló felháborodottan állapítja meg a századelőn a minisztériumban készült tervezetről, hogy az nem követi a kor tudományos eredményeit. „Ma, a mikor már egészen nyilvánvaló, hogy a törvényszéki orvostan és lélektan ismerete nemcsak a törvényhozás, a büntetőjogpolitika, hanem a legszorosabb jogalkalmazás szempontjából is teljesen nélkülözhetetlen, ma, a mikor általános a panasz, hogy a büntetőbíró a szakértőket még igénybe sem tudja venni, mert fogalma

[19] Somló, 1906, 88.

[20] Somló, 1906, 95.

[21] Somló, 1906, 110.

[22] Somló, 1906, 116.

sincsen róla, hogy mit kell s mit lehet tőlük kérdezni; ma, a mikor bírának a szakértőkhöz intézett kérdéseiről mulatságos adomák forognak közszájon a birói tudatlanság jellemzéséül, a tervezet még mindig azon az állásponton van, hogy a bírónak nem kell tudnia semmi egyebet, mint a büntető-kódex paragrafusait.” Olaszország példáját dicséri, ahol „felmerült már az a terv is, hogy a büntetőbíró egészen speciális szakképzést kapjon az egyetemen, a mely neki nyújtsa mindazt, a mire hivatása gyakorlásánál szüksége van, tehát a büntetőjogon kívül lélektani, törvényszéki orvostant, kriminológiát, kriminálstatistikát”<sup>[23]</sup>

Az Ady Endre elismerését is elnyerő fiatal tudós felbőszíthette idős kollégáit a jogi oktatás javaslatáról írott soraival: „Annyira tudománytalan, hogy a modern socialis tudományok legközvetlenebbül praktikus vonatkozású vívmányaira sem vet ügyet s még a jogalkalmazás munkájára sem a XIX. század nyújtotta eszközökkel nevelné jogászainkat. Inkább középkori jogtörmeléssel meg aprólékos czéltalan adathalmazzal tölti meg jogászaink fejét, semhogy a társadalom alapproblémáiba, a világot mozgató nagy törvényekbe nyújtana nekik bepillantást. Kiszakítja a jogi oktatást a tudományosság egyeteméből és bürokrata-nevelő szakiskolává sülyeszti a jogi facultást.”<sup>[24]</sup>

## VI. ÖSSZEGZÉS

Somló egyike a pozitív gondolkodóknak, akik a 20. század elején társadalmi jelenségként tekintettek a bűnözésre. „Új idők új dalaival” közelített a társadalomtudományokhoz, a szociológiához, a joghoz. Olyannyira sajátos volt a gondolkodása, hogy Ady Endre is foglalkozott személyével a *Nagyváradi Napló*ban.<sup>[25]</sup> Jobbölcseletének fontos része a büntetőjogról vallott nézetrendszere. Hitt a jog és ezen belül a büntetőjog fejlődésében. Remélte, hogy minél tökéletesebb, tudományosabb, célszerűbb és minél több emberi boldogságot nyújtó jogalkotás lesz a jövőben. Reménykedett abban is, hogy a fejlődés révén a társadalmak tagjait a teljes szolidaritás fűzi egységbe és ekkor a törvényhozás tudományos jogalkotássá válik. Hogy mindez nem következett be, az az 1920-ban bekövetkezett halálát követő társadalmi, gazdasági, bel- és külpolitikai regresszió, a szélsőséges erők többszörös térnyerésének a bűne is. Ő maga azt már nem érte meg, hogy a *Huszadik Század* lapjain is publikált biológiai, genetikai elméletek milyen módon valósultak meg a gyakorlatban a világégés során. 47 éves korában lett öngyilkos. Nagy Endre szerint azt érezte, hogy a régi rendszert megdönteni kívánó írásaival maga is hozzájárulhatott Trianonhoz és ezzel a teherrel nem tudott tovább együtt élni.<sup>[26]</sup> Végrendeletében minden vagyonát a történelmi Magyarországot védő „Területvédelmi Ligára” hagyta.

[23] Somló, 1900, 50.

[24] Somló, 1900, 54.

[25] Ady, 1964, 96. Ady azt írja róla, hogy „igazi tudós, szerény és magába vonult”.

[26] Nagy, 1981, 83.

## IRODALOM

- Ady Endre (1964): *Összes prózai művei*. 4. kötet (szerk. Vezér Erzsébet) Budapest.
- Búza László (1908): A női kriminalitás. In: *Huszedik Század*, XVIII. kötet, 9. évf. 2. szám, 15–24.
- Löw Loránt (1905): Természet és társadalom. In: *Huszedik Század*, XI. kötet, 6. évf. 1. szám, 489–508.
- Madzsar József (1910): Gyakorlati eugenika. In: *Huszedik Század* XXI. kötet, 11. évf. 115–117.
- Magnaud, Paul (1907): Milyen legyen a jó bíró? In: *Huszedik Század*. XV. kötet, 8. évf. 1. szám, 544–547.
- Mátay Mónika (2005): Agycentizők a századfordulón. In: *Budapesti Negyed* 47–48. (2005/1–2.) Elérhető: [http://bfl.archivportal.hu/id-697-matay\\_monika\\_agycentizok.html](http://bfl.archivportal.hu/id-697-matay_monika_agycentizok.html)
- Méray-Horváth Károly (1902): Szociológia. In: *Huszedik Század*, V. kötet 3. évf. 2. szám, 1–28.
- Nagy Endre (1981): Erény és tudomány. Vázlat Somló Bódog gondolkodói pályájáról. In: *Világosság*, 12. szám, 61–88.
- Saád József (2001): A magyar szociológia centenáriuma. In: *Szociológiai Szemle*, 3. szám, 3–18.
- Somló Bódog (1900): A jogi oktatás reformja és a társadalmi tudományok. In: *Huszedik Század*, I. kötet, 1 évf. 1. szám, 46–55.
- Somló Bódog (1903): A társadalmi fejlődés elméletéről és néhány gyakorlati alkalmazásáról. In: *Huszedik Század*, VII. kötet, 4 évf. 1. szám, 397–409.
- Somló Bódog (1905): *Állami beavatkozás és individualizmus*. 2. kiadás, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, (Társadalomtudományi Könyvtár, 2.)
- Somló Bódog (1906): *Jogbölcseleti előadásai*. Második füzet: A büntetőjog bölcselete. Kolozsvár.
- Somló Bódog (1907): Az objektív szociológia In: *Huszedik Század*, XV. Kötet 8. évf., 3. szám, 209–219.
- Szegvári Katalin (2004): Somló Bódog jogelméleti munkássága. In: *Jogelméleti Szemle* 4. szám, Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/szegvari20.html>